

Χ. ΠΟΛΥΒΙΟΥ

POL

14

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΟΡΑΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Ἱστορικαὶ σελίδες. — Ἐθνικὰ ποιήματα. — Ἀίσματα
καὶ Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Α ΑΘΗΝΩΝ

Τιμώμενον δραχμῆς

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ

1919

Πάν δντίτυπον φέρει τὸ μονογράφημά μου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. ΕΘΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ

ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου καὶ καθ' ὅλην τὴν μοναρχίαν τοῦ **Ρωμαϊκοῦ** κράτος εἶχε μεγάλην ἑκτασίν καὶ περιέλαμβανεν ἅπαντα σχεδὸν τὸν γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους κόσμον. Ἡ στρατιωτικὴ δὲ διοίκησις τοῦ **ἀπεράντου** τούτου κράτους καθίστατο λίαν δυσχερὴς ἕνεκα ποικίλων κινδύνων, μάλιστα δὲ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Καίσαρος **Κωνσταντίου** τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς σεπτῆς **Ἑλένης**, γεννῆσιος δὲ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπερασπιστῆς **Κωνσταντίνος ὁ Α'** ὁ ἐπικληθεὶς **Μέγας**, ἀνεκηρύχθη **αὐτοκράτωρ** καὶ ἔγινε μετ' ὀλίγον **μονοκράτωρ** (324 μ. Χ.), θέλων νὰ στερεώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν νέαν θρησκείαν καὶ νὰ καταστήσῃ εὐχερεστέραν τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, ἐγκαταλείπει τὴν ἐθνικὴν Ρώμην καὶ ἐγκρίνει κατάλληλον πρωτεύουσαν τὴν περιώνυμον πόλιν **Βυζάντιον**, κειμένην ἐν μέσῳ **ἐλληνικῶν** χωρῶν ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένων. Τὸ Βυζάντιον ἐκτίσθη τὸ πρῶτον τῷ 658 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Μεγαρέως **Βύξαντος**, ἀρχηγοῦ τῆς ἐλ-

ληνικῆς ἀποικίας καὶ μεγάλως ἤκμασεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 196 μ. Χ. ἦτο κατεστραμμένη ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος **Σεβήρου**. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐξέτεινε τὸν περίβολον τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐκόσμησεν αὐτὴν πολλαχῶς καὶ ἐπλήρωσε διὰ διαφόρων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων. Καὶ τῇ 11ῃ Μαΐου τοῦ 330 ἐτέλεσε πανηγυρικῶς τὰ **ἐγκαίνια** τῆς νέας πόλεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **Νέα Ρώμη** καὶ **Κωνσταντινούπολις**.

2. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔχουσα θέσιν μοναδικὴν συνεκέντρωσε πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστη πρωτεύουσα κράτους **Ἑλληνικοῦ**. Τοῦ κράτους τούτου πολιτεύμα ἦτο ἡ **μοναρχία**, θρησκεία ἐπικρατοῦσα ὁ **χριστιανισμός**, τοῦ ὁποίου ἐλληνιστὶ ἐκυρώθησαν τὰ δόγματα καὶ ἐπαγιάθη ἡ πολιτεία, καὶ ὅλος ὁ ἠθικὸς καὶ διανοητικὸς βίος ὡς καὶ ὁ ἐθνικὸς καὶ πολιτικὸς ἦτο **Ἑλληνικὸς**. Naί μὲν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἐκαλοῦντο ἀπόγονοι καὶ **Βασίλεες Ρωμαίων**, ἀλλὰ καὶ οὗτοι βαθμηδὸν ἀποβάλλουσι τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ρωμαίων καὶ ἐλληνίζουσιν. Ἡδὴ ὁ Ζήνων ἐλληνιστὶ ἐξέδωκε (τῷ 482) τὸ Ἑνωτικὸν καὶ αἱ **Νεαραὶ** τοῦ **Ἰουστινιανοῦ** συνετάχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, τὴν **κοινὴν ἑλληνικὴν**. Ὁ **Μαυρίκιος** ἐκλήθη **πρῶτος ἑλλήν** αὐτοκράτωρ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἡρακλείου τὰ νομίσματα καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὄροι **ἐξελληνίζονται**. Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, τὰ ἔθιμα, αἱ παραδόσεις, τὰ πάντα παρίστανται **ἑλληνικά**. Οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα καὶ τὰ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, τὴν **ἑλληνικὴν**. **Βασίλειος** δὲ ὁ Α' ἀνεκήρυξεν **ἐπίσημον γλῶσσαν** τῆς αὐλῆς καὶ τῆς πολιτείας τὴν **ἑλληνικὴν**. Καὶ αἱ συλλογαὶ τῶν νόμων καὶ τὰ λατινικὰ ἀξιώματα μεθερμηνεύονται **ἑλληνεστί**. Ἀλλὰ καὶ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, τῆς σχολῆς καὶ τῆς λογο-

τεχνίας ἦτο ἡ **ἐλληνική**. Ἡ σημαία μὲ ἑλληνικά γράμματα εἶχε τὸ «**Τούτῳ νέκα**». Καὶ τοσαύτη ἦτο ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ **Ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ**, ὥστε διὰ τούτου τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ὄχι μόνον τὸν ρωμαϊκὸν του χαρακτήρα μετέβαλεν εἰς ἑλληνικὸν καὶ μέχρις ἐσχάτων αὐτὸν διетήρῃσεν, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσεν εὐμοιροῦν φιλοτιμῶν καὶ ἡρωικῶν ἀνδρῶν ὡς ἔνοπλος θεματοφύλαξ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας νὰ διασώσῃ τὰς τιμαλφεῖς παραδόσεις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ δικαίως ἀνωμολογήθη ὅτι **μέγα χάσμα ἐν τῷ πολιτισμῷ τῆς ἀνθρωπότητος θὰ διηνοιγέτο, ἂν μὴ ὑπῆρχε τὸ Βυζάντιον**».

3. Ἰδίως ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 13ου (867—1204) τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἦτο **λαμπρότατον καὶ ἰσχυρότατον** καὶ ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Δανουβίου, τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου καὶ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους. Εἰς τὸ κράτος τοῦτο πᾶν εἶδος παιδείας ἐδιδάσκετο καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ τέχναι εἰς μερίστην ἤρθησαν ἀκμὴν· ἡ δὲ χριστιανικὴ διδασκαλία ἦτο καὶ ὄργανον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς ξένους καὶ μέσον ἐνότητος καὶ βάσις τῆς εὐημερίας καὶ συντηρήσεως αὐτοῦ τοῦ κράτους. Ἐν ἀκμῇ δὲ διетηρεῖτο ἡ βιομηχανία καὶ ἐξαίρετος ἦτο ἡ ἐμπορία καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τὸ ἐμπορικὸν κέντρον σύμπαντος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνήρχοντο παντοδαποὶ ἔμποροι, Ἀσισιανοὶ, Ἰταλοὶ, Ρῶσοι, Σκανδιναυοὶ, Ἰσπανοὶ καὶ Βρεττανοὶ, διότι ἐκεῖ εὐρίσκοντο πάντα τὰ σπάνια προϊόντα, ἐγχώριά τε καὶ ξένα, πανταχόθεν εἰσαγόμενα. Καὶ οὕτως οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου διὰ τῆς διαδόσεως καὶ διδασκαλίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ διὰ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων μορφωτικῶν στοιχείων καὶ τοὺς ἀξέστους γείτονάς

των ἐξημέρωσαν καὶ τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξαν ὑπερασπισταὶ καὶ διδάσκαλοι.

4. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους κατὰ τὸ πλεῖστον κατψεκίτο ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ σχεδὸν αἱ χῶραι αἱ συνιστώσαι τὸ ἀκμαιοτάτον τοῦτο κράτος ἦσαν **ἐλληνικαί**. Ἐλέγοντο δὲ οἱ κάτοικοι ἐπισήμως **Ρωμαῖοι** καὶ τὸ κράτος **Ρωμαϊκόν**, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχεν ἀπλῶς **πολιτικὴν ἔννοιαν** καὶ **οὐχὶ ἐθνολογικὴν**, καθὼς καὶ οἱ ὑπήκοοι κάτοικοι τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας Τούρκοι καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι καὶ Ἑβραῖοι καλοῦνται **Ὁθωμανοὶ** ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους. Καὶ ὑπῆρχον μὲν καὶ ἀλλογενῆ τινα στοιχεῖα κατοικοῦντα ἰδίως εἰς τὰς ἀνατολικωτέρας καὶ τὰς δυτικωτέρας ἐπαρχίας, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλοι οἱ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὸν χαρακτήρα τοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ καιροὺς διάφοροι συνέβησαν βαρβάρικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται οὐδεμίαν ἢ μικρὰς συνέπηγαον ἐγκαταστάσεις καὶ δὲν ἀφῆκαν ἄλλα σημεῖα τῆς διαβάσεώς των εἰμὴ τὰς συνήθεις εἰς ἐπιδρομείς καταστροφάς. Ὡστε καὶ ἐκ τούτων δὲν ἡλλοιώθη ὁ **ἀληθὴς ἐθνικὸς χαρακτήρ** τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας. Διότι οὗτοι, ἂν καὶ ἐκαλοῦντο Ρωμαῖοι καὶ εἶχον διοίκησιν αὐτοκρατορικὴν καὶ ἦθη τὸ πλεῖστον ἀνατολικά καὶ θρησκείαν χριστιανικὴν, κατ' οὐσίαν ἔμειναν Ἕλληνες διατηρήσαντες ὅσας καὶ πρότερον εἶχον ἀρετὰς καὶ κακίας. Καὶ ἐκ τῆς ἐθνογραφικῆς καταστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες δὲν εἶναι νέον ἔθνος, καθὼς ἀτοπώτατα ἐγνωμάτευσεν (1830—35) ὁ μισέλλην Γερμανὸς ἱστοριογράφος **Φαλλμεράνερ**, ἀλλὰ τὸ ἐγχώριον ἐλληνικὸν στοιχεῖον, ὅπερ ἂν τεῖ-

χεν εἰς τὰς πόλεις, ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὸν ὥστε ἀπερρό-
φησε τοὺς ξένους παρειακτοὺς καὶ ἐχάραξεν ἐπ' αὐτῶν
τὴν σφραγίδα του. Προςέτι ἄλλαι χῶραι, οἶαι αἱ νῆσοι
τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἐξαιρέσει ὀλίγων στιγμα-
των, ἅτινα πρωίμως ἐξηλείφθησαν, διεφύλαξαν **ἀλώθη-
τον τὸν ἐλληνικὸν πληθυσμὸν των.** Μέχρι δὲ σή-
μερον ὁ χαρακτήρ τοῦ "Ελληνος παρὰ τὰς τοσαύτας περι-
πετείας διетήρησε τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῶν προ-
γόνων του κληρονομικῶς μεταδιδόμενα εἰς τὰς ἐπερχομέ-
νας γενεάς· καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν
ἀνευρίσκει τις ὄχι μόνον τὴν καθαρὰν καὶ ἐκφραστικὴν
ἐλληνικὴν μορφήν ἀλλὰ καὶ τὰ κύρια γνωρίσματα καὶ τὸ
ἀναλλοίωτον τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἔξεων τοῦ ἔθνους.
Καὶ παρὰ πάντων σήμερον τῶν σοβαρῶν ἱστορικῶν καὶ
ἐθνολόγων βασιμῶτατα ἀνομολογεῖται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ
ἐθνότης δὲν ἐξηφανίσθη, ἀλλ' ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς νό-
μους τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως καὶ εἰς τὰς φλέβας τῶν νέων
Ἑλλήνων ρεεῖ αἷμα τῶν ἀρχαίων, ποῦ μὲν περισσότερον
ποῦ δὲ ὀλιγώτερον, καὶ ὅτι **οὐδεμία ξένη ἐπιδρο-
μὴ ἢ δεσποτεία μετέτρεψε τὸ ἐλληνικὸν πνεύ-
μα ἐν τῇ οὐσίᾳ του καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς μένει
ἀνεξολόθρευτος.** Σπουδαῖα δὲ γνωρίσματα τῆς
γενεσῆας καταγωγῆς των οἱ σημερινοὶ "Ελληνες ἔχουσι
τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν γνήσιον τέκνον καὶ φυ-
σικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀρχαίας μητρὸς, τὰ ἔθιμα, τὰ ἥθη,
τὰς παραδόσεις, τὰ ἰδανικά, τὴν ἐθνικὴν συνείδη-
σιν καὶ ἐν γένει τὸν ἐθνικὸν θίον καὶ χαρακτήρα·
καὶ καθ' ἕκαστον βῆμα καταφαίνεται ὅτι **ἔτι ἡ ἀρχαία
Ἑλλὰς εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ἐθνότητα.**

2. ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὕλική εὐημερία καὶ ἀνάπτυξις τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Σταυροφόρων, οἵτινες ἀναλαβόντες πολέμους (1095—1270) πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς περὶ τῶν Ἀγίων τόπων μᾶλλον ἔβλαψαν τὰς Βυζαντιακὰς χώρας καὶ ἐκ μικρῶν ἀφορμῶν καταλαβόντες τὴν Κωνσταντινούπολιν συνέστησαν ἐν αὐτῇ **Λατινικὸν Βασίλειον** (1204—1261). Καὶ ἡλευθέρωσε μὲν τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῶν Λατίνων **Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος**, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀνορθωθείσα **Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία** δὲν εἶχε τὴν προτέραν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν δύναμιν. Ἡ πρωτεύουσα ἦτο μετὰ τὴν ἑρείπιον καὶ ἔφερε τὰ λείψανα μεγάλων πυρκαϊῶν. Ἡ μεγάλη ἐκείνη πόλις, ἡ λαμπρὰ καὶ πολυτελὴς Κωνσταντινούπολις, ἐν ᾧ πρότερον ἦτο πλήρης κεκτημάτων καὶ σκευῶν ἀνεκτιμήτων καὶ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, ἔστερεῖτο τῶν καλλίστων τῆς θησαυρῶν, οἱ ὅποιοι συνεσωρεύθησαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν κατακτήσεων τῆς πλουσιωτάτης καὶ ἰσχυροτάτης τῶν μοναρχιῶν. Τὸ δὲ κράτος ἦτο **μεγάλως περιωρισμένον**. Εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκυριάρχουν **Λατῖνοι δυνάσται**· τὸ **Δεσποτάτον** τῆς **Ἠπείρου** καὶ ἡ **Αὐτοκρατορία** τῆς **Τραπεζοῦντος** ἀπετέλουν ἴδια κράτη. Οἱ **Τούρκοι** κατελάμβανον μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· καὶ οἱ **Βούλγαροι** καὶ οἱ **Σέρβοι** ἐπίεζον τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὅτε ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τῷ 1449 ὁ **τελευταῖος Παλαιολό-**

γος Κωνσταντίνος ὁ ΙΑ', οὗτος πλὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ νήσων τινῶν τοῦ Αἰγαίου ἤρχε χώρας μόλις ἐκτεινομένης πέρα τῶν τευχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

2. Μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους τῶν Σελτζούκων προσελθόντες οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι (1289) προήλαυνον νικηφόροι εἰς τὰς Βυζαντινὰς χώρας. Καὶ ὅτε (1451) ἀνέβη τὸν Ὀθωμανικὸν θρόνον Μωάμεθ ὁ Β', ἐσκέπτετο πῶς νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπίζηλον πρωτεύουσαν, τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν μετ' ἀπειραρχίμου στόλου καὶ στρατοῦ τῇ 6ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1453. Ἡ Κωνσταντινούπολις κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν εἶχε μόνους 4973 προμάχους, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν καὶ διςχίλιοι περίπου ξένοι ὑπὸ τὸν Γενοάτην Ἰωάννην Ἰουστινιανόν. Ἀλλ' ἡ κυριωτάτη δύναμις τῆς πόλεως συνίστατο εἰς τὰ τεῖχη τὰ περιβάλλοντα καὶ τὰς τρεῖς πλευράς τῆς καὶ τοὺς 112 πύργους τῆς. Μετὰ τινὰς δὲ ἀγριότητας καὶ ἀποπείρας διὰ τὴν ἄλυσιν ἀποτυχούσας ὁ σουλτᾶνος βλέπων χρονίζουσιν τὴν πολιορκίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον παρακινῶν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ ὅπου βούλεται, μόνην τὴν Πόλιν παραχωρῶν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ ὁ ἥρωικῶς ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνιζόμενος, συνειρηθεὶς μετὰ τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους ἀπεκρίθη· «Εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν, συζηῆσαι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. . .

«Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτε ἐμὸν ἐστίν οὔτε ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἐνεκα τῆς ἀποτυχίας ταύτης ὁ σουλτᾶνος μὴ ἐλπίζων εἰς ἐκουσίαν παράδοσιν τῆς πόλεως διέταξε νὰ κηρύξωσιν ὅτι κατὰ τὴν 29ην Μαΐου ἐμελλε νὰ γίνῃ γενικὴ ἔφοδος. Καὶ συγχρόνως ὑπέσχετο μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Κατὰ δὲ

τὴν 28ην Μαΐου ἀμφότερα τὰ ἀντιμαχόμενα μέρη προη-
τοιμαζόντο. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς μὲν δημάρχους καὶ
στρατηγούς καὶ ἐτέρους ἀρίστους ἄνδρας ἔταξε νὰ φυλάτ-
τωσι τὸ τεῖχος καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους νὰντιμάχωνται, τοὺς
δὲ μοναχοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς
διέταξε μὲ εὐχὰς καὶ δεήσεις νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεὸν ὑπὲρ
τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Πρὸς πάντας δὲ τὰ εἰκότα ἐδη-
μηγόρησε. «Στήτε γενναίως, ἔλεγε, παρακαλῶ διὰ τοὺς οἰ-
κτιροὺς τοῦ Θεοῦ, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται. Πολεμήσατε
ἀνδρείως, καθὼς ἀρμόζει εἰς Χριστιανοὺς καὶ εἰς Ἑλλήνας!
Ἴδου εἰς ὑμᾶς παραδίδωμι τὸν τεταπεινωμένον τοῦτον θρό-
νον καὶ τὴν περιδοξὸν ταύτην βασιλίδαν τῶν πόλεων, τὴν
πόλιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐλπίς καὶ
ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων». Τοσοῦτον δὲ συνεκί-
νησε τὰς ψυχὰς καὶ ἐξέκαψε τὸ ἄνθος καὶ τὴν τόλμην τῶν
Ἑλλήνων, ὥστε ἅπαντες μετὰ τὴν δημηγορίαν ἀνέκραξαν·
«Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Πίστεως
καὶ τῆς Πατρίδος ἡμετέρας».

3. Ὁ αὐτοκράτωρ τὸν θάνατον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν
ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἀπεχαιρέτισε τοὺς
συγγενεῖς του. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὰ τεῖχη τῇ 2ᾳ ὥρᾳ τῆς πρωίας
τῆς 29ης Μαΐου παρῶρμα τοὺς στρατιώτας εἰς γενναίαν ἁ-
μυναν καὶ αὐτὸς ἠγωνίζετο ὡς φιλόπατρις ἥρως. Ἀλλὰ
τότε ἐπληγώθη καὶ κατέλιπε τὴν θέσιν του καὶ ὁ εὐτολμος
Ἰουστινιανός, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν Γενοῦνται βλέποντες τὸν ἀρ-
χηγόν των ἀποχωροῦντα ἐδειλίασαν. Οὐχ ἦττον ὁ ἀγὼν καρ-
τερὸς ὑπῆρξεν ἐκατέρωθεν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, προβάντες εἰς
γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θά-
λασσαν, κατώρθωσαν νὰ νοιξῶσι ρῆγμα εἰς τὸ ἔξω τεῖχος καὶ
εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ εἰς τὸν περίβολον εὗρον ἀνοικτὴν πα-
ραπυλίδα τινὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τεύχους, ἥτις ἐκτάκτως ἠνοί-
χθη ἀπὸ τῆς προτερείας πρὸς διευκόλυνσιν τῶν κινήσεων

τῶν ἀμυνομένων. Διὰ τῆς παραπυλίδος ταύτης πολλοὶ τῶν πολεμίων εἰσέρχοντο καὶ κατελάμβανον τοὺς αὐτόθι πύργους καὶ τὰς ἐπάλξεις. Ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νάντι παραταχθῇ ἔδραμε ξιφῆρης ἐκεῖ· ἀλλὰ βλέπων ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατὰ στίφη εἰσέρχοντο καὶ κατέκλυσαν ἤδη τὰ τεῖχη, ἀπελπίσας περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως ἀνέκραξεν· «οὐκ ἔστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλὴν μου ἐπ' ἑμοῦ;». Τότε εἰς τῶν Τούρκων ἀγνοῶν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ θανάτωσεν αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν πίπτει ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἔπεισεν ἑνεργῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του. Ἰσταται ὁρθὸς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ του ὡς ἀνδριάς, τὸν ὁποῖον παρερχόμενος ὁ χρόνος παραδίδει λαμπρότερον εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Καὶ ἔη τὸ πνεῦμά του γιγάντειον ἐκ τοῦ τάφου ἀνιστάμενον. Καὶ ὁ Ἕλλην τὸν σωτῆρα τοῦ ἔθνους του, τὸν ἡρωικῶς μέχρις ἐσχάτων προμαχήσαντα, δὲν τὸν κατέχει εἰς τὸν τάφον νεκρὸν, ἀλλὰ τὸν ἐπλάσε μαρμαρωμένον καὶ θεῖα δύναμις θαποδώσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὸ μαρμαρωθὲν σῶμα τοῦ βασιλέως, ἵνα ἐγερθῇ οὗτος τιμωρὸς τῶν παθημάτων τοῦ ἔθνους του. Καὶ ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πύλης (Καπαλῇ καποῦ), διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχοντο ἄλλοτε οἱ νικηφόροι βασιλεῖς καὶ στρατηγοί, θὰ εἰσέλθῃ ὁ μαρμαρωμένος βασιλεὺς εἰς τὴν Πόλιν ὡς νικηφόρος στρατηλάτης, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν πατρίνην κληρονομίαν.

4. Τῇ 29ῃ Μαΐου, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, τοῦ ἔτους 1453 μετὰ πολιορκίαν πεντήκοντα καὶ τριῶν ἡμερῶν ἐάλω ἡ βασιλεὺς τῶν πόλεων καὶ θριαμβικῶς εἰσέρχετο ὁ Πορθητὴς Μωάμεθ εἰς τὴν κατακτηθεῖσαν πόλιν. Καὶ οἶκτος εἰς αὐτόν καὶ μεταμέλεια ἐπῆλθε διὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν· καὶ στενάξας εἶπεν· «οἷαν πόλιν εἰς διαρπαγὴν καὶ ἐρήμωσιν ἐκδεδώκαμεν». Εὐρῶν δὲ Τοῦρκὸν τινα κατασυντρί-

βοντα μάρμαρον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, κτυπήσας
 αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους λέγει καὶ τοῦτο· «ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ
 θησαυρὸς καὶ ἡ αἰχμαλωσία, αἱ δὲ οἰκοδομιαί τῆς πόλεως
 ἡμοῦ τυγχάνουσιν». Ὁ δὲ πολὺς πληθυσμὸς τῶν Ἑλ-
 λήνων ἐν τῇ ἀπογνώσει τοῦ εἶχε καταφύγει εἰς τὸν
 ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Πορθητῆς.
 Οὗτος τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν μετέβαλεν εἰς μωα-
 μεθανικὸν εὐκτήριον οἶκον (τζαμίον)· μετὰ δὲ τοῦτο διέταξε
 τὴν ἀναζήτησιν τοῦ νεκροῦ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ
 ἀνευρεθεὶς μετ' ἄλλων ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ρωμανοῦ ἀνεγνώ-
 ρισθη ἐκ τῶν ἀετοφόρων καὶ χρυσοκεντήτων πορφυρῶν
 πεδύλων του. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα, καθὰ λέ-
 γεται, ἰστάλη εἰς τὰς μεγάλας μωαμεθανικὰς πόλεις ὡς
 τρόπαιον, τὸ δὲ ἀκέφαλον σῶμα παραδοθὲν εἰς τοὺς ἐκεῖ
 παρευρεθέντας Χριστιανούς ἑτάφη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν
 ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὁπόθεν κατὰ παρά-
 δοσιν, μετὰ τετραετίαν ἐγένετο ἡ ἀνακομιδὴ καὶ κατὰ-
 θεσις τῶν λειψάνων ὑπὸ τινος Ἑλλήνος ἀρχιτέκτονος
Χριστοδοδούλου εἰς τὴν κρύπτην τοῦ ἀριστεροῦ κλί-
 τος τοῦ νῦν Γκιούλ τζαμί. Διέταξε δὲ ὁ Μωάμεθ προς-
 ἔτι νὰ ἐξέλθωσι πάντες οἱ κεκρυμμένοι καὶ νὰ μένωσιν
 ἀνενόχλητοι, καθὼς καὶ πάντες, ὅσοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἔφυ-
 γον διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς
 οἴκους των καὶ νὰ διάγῃ ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν
 θρησκείαν του, ὡς καὶ πρότερον. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιστρο-
 φὴν του εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ Μωάμεθ διηλθε πλησίον
 τῶν ἀνακτόρων· καὶ εἰς τὴν θέαν τῶν ἐρημῶν αὐτῶν στοῶν
 ἐπῆλθον εἰς τὴν μνήμην του οἱ ἐξῆς στίχοι Πέρσου
 ποιητοῦ·

Ἡ ἀράχνη ἐπιτελεῖ τὴν τοῦ θυρωροῦ ὑπηρεσίαν
 εἰς τὰς στοὰς τῶν αὐτοκρατόρων,

ἡ δὲ γλαυὺς ἀνακράζει τὸ πολεμιστήριον ὄσμα
εἰς τὰ παλάτια τοῦ Ἀφρασιάβ.

3. ΕΘΝΙΚΟΣ ΘΡΗΝΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(29η Μαρτίου, ἡμέρα Τρίτη, 1453)

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι' ἡ Ἁγία Σοφία τὸ Μέγα Μοναστήρι,
πῶχει τοιαυτοὺς καλογοιὺς καὶ χιλίους καλογέρους,
καὶ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶ, κάθε παπᾶς καὶ δίδκο,
νὰ μποῦνε 'ς τὸ χερουβικό, νὰ βγῇ ὁ **Βασιλέας**.
Ψάλλει ξερβιά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης·
Κι' ἀπάνω 'ς τὸ χερουβικό, πῶβγαιν' ὁ **Βασιλέας**,
περιστερὰ κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μεσουράνια,
καὶ λέει μ' ἀνθρώπινη φωνή, 'ς ἂν ἀπ' ἀγγέλου στόμα ;
«Πάψτε ψαλτάδες τοὺς ψαλμούς, κι' ἄς χαμηλώσουν τ' Ἄ-
[για :

«Παπάδες, βγάλτε τὰ ἱερά, καὶ διάκοι, ξεντυθῆτε
«καὶ σβήσεν» ὅλα τὰ κεριὰ καὶ τὰ κανδήλια ὅλα,
«γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ !
«Καὶ στείλτ' ἀμέσως 'ς τὴ Φραγκιά νὰρθοῦν τρεῖς καράβια,
«τῶνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
«τὸ τρίτο τὸ τρανύτερο τὴν ἅγια Τράπεζά μας,
«μὴ μᾶς τα πάρουν τὰ σκυλλιά καὶ μᾶς τα μαγαρίσουν».

Ἐπαψε εὐτὺς ἡ λειτουργία, σὺπάσαν οἱ ψαλτάδες,
 ἡ Ἐκκλησιὰ ἀνστέναξε, σβηστῆκαν τὰ καντήλια,
 οἱ ῥόνες ἀρχισαν νὰ κλαῖν, νὰ χύνουν μαῖτρα δάκρυα·
 Κι' ὁ βασιλεὺς μετέλαβε μὲ τὸ φουστὰτὸ τοῦ ὄλο,
 καὶ ῥε' ἀλογό του ῥέχτηκε καὶ πάει νὰ πολεμήσῃ,
 ἔχοντας πρὸς τὴν Παναγιά καὶ ῥε τοὺς Ἀγίους ὅλους·
 Σώπασε Κυρὰ Δέσποινα καὶ σεῖς Ἀγίοι μὴν κλαῖτε,
 πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλε δικὰ μας θάνατ'·
 Καὶ τῇ στιγμῇ ποὺ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῇ θύρᾳ βγήκε,
 ἕνας πανέμορφος παπᾶς ῥετὰ χέρια του κρατῶντας
 τὴν Κοινωνιὰ καὶ τὸ Σταυρὸ καὶ τὸ ἱερὸ Βαγγέλιο,
 ἔβγαλε μιὰν ὀργυιὰ φτερά καὶ σὰν ἀητὸς ὑψώθη
 καὶ πέταξε ῥε τοὺς οὐρανοὺς, ἀπ' ἓνα παραθυρί
 γιὰ νὰ μὴ πέσουν ῥε τῆς Τουρκίας τ' ἀντίχριστα τὰ χέρια.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

4. ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ ΕΝ Τῇ ἈΓΙᾷ ΣΟΦΙᾷ

1. Ἀφοῦ ἐκυριεύθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ
 πλῆθος τῶν Χριστιανῶν, οἱ ἄνδρες, αἱ γυναῖκες, οἱ
 παῖδες ὥρμησαν νὰ προφυλαχθῶσιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ
 τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἄπας ὁ ἀπέραντος ἐκεῖνος ναὸς
 ἐπληρώθη. Ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τὰ προαύλια καὶ
 ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου καὶ εἰς πάντα τόπον αὐτοῦ
 ἦτο λαὸς ἀναρίθμητος. Ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς
 σωτηρίας τῶν. Τίς δύναται νὰ διηγηθῇ τὴν τρομερὰν
 ἐκείνην σκηνήν; τίς τοὺς θρήνους, οἵτινες ἡγεί-

ραντο βροντωδέστεροι εἰς ἕκαστον κτύπημα τοῦ στυγεροῦ πελέκεως τῶν ἐφορμώντων εἰς τὴν θύραν; Τίς τοὺς κλαυθμοὺς καὶ τὰς φωνὰς τῶν νηπίων καὶ τὰ μοιρολόγια τῶν μητέρων καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς τῶν πατέρων καὶ τὰ δάκρυα τῶν συσσωρευθεισῶν Ἑλληνισδων παρθένων;

Αἰφνης φωνὴ ἰσχυρὰ ἐγερθεῖσα ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τοὺς θρήνους. «Ὅσοι πιστοί, λέγει, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων μου. Ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Γεωργίου (Γενναδίου) τοῦ Σχολαρίου. Ὁρθιος οὗτος ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος μετὰ τὰς χεῖρας τεταμένας ἐπὶ τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου πλήθους, φέρων τὸ ἔνδυμα τοῦ μεγάλου σχήματος, φαίνεται ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ περιβεβλημένος τοῦ πένθους τὴν μέλαιναν πορφύραν αὐτοκράτωρ τῆς συμφορᾶς.

«Ἀδελφοί, ἀνεβῶνησεν, ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ρωμαίων ἐκρημνίσθη μετὰ τοσούτων αἰώνων ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἂν ἔπεσον τὰ σύμβολα τοῦ κόσμου, ἂν κατεβλήθη ἡ τῆς Νέας Ρώμης ἀρχή, ὅμως ἡ παναγιωτάτη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων, ὅχι, μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας σας, μὰ τὸ δάφνον αἶμα, τὸ ὅποιον ἐχύθη καὶ μέλλει νὰ χυθῇ, οὐδὲ κατεβλήθη, οὐδὲ ἔως ὑπάρχουσιν οὐρανὸς καὶ γῆ θέλει καταβληθῇ! Τὰ προσκυνήματά σας ἀλλάσσουν θείσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλὰ ἡ πίστις ἡ μέλουσα νὰ σᾶς σώσῃ διεφυλάχθη ἀπὸ κινδύνων ἀνηκούστων καὶ διαφυλαχθεῖσα θέλει αὕτη διαφυλάξει ὑμᾶς. Ἐν ὧσφ διατηρῆτε τὴν πατροπαράδοτον πί-

στιν σας καὶ τὸν ἀνεκτίμηνον θησαυρὸν τῆς προγο-
νικῆς γλώσσης σας, μὴ φοβεῖσθε. Πύλαι ἄβου οὐ κατι-
σχύσουσι. Λοιπὸν, ἀδελφοί, παύσατε τοὺς θρήνους
καὶ ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγαλοψυχίας
καὶ εἰς τοῦτο τὸ θέσπισμα τοῦ Ὑψίστου. Ναὶ μὲν γι-
νόμεθα αἰχμάλωτοι, ἀλλὰ θὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι ἐν
πνεύματι Κυρίου. Ἀληθῶς γινόμεθα ταπεινοί, ἀλλὰ
θὰ ἔλθῃ καιρὸς ὅτε θέλομεν πάλιν ἐπαρθῆ. Ὁ Θεὸς
μεθ' ἡμῶν. Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς φωνάζει ἀπὸ τοῦ
ἁγίου βήματος· « Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς·
οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς. Ἐρχομαι πρὸς ὑ-
μᾶς. Καὶ ὑμεῖς οὖν λυπῶν μὲν νῦν ἔχετε, πάλιν
δὲ ὄψομαι ὑμᾶς καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρ-
δία καὶ τὴν χαρὰν ταύτην οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν »

2. Οὗτοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι φθόγγοι τοῦ Εὐ-
αγγελίου, οἵτινες ἤχνησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας
Σοφίας τὴν 29ην Μαΐου 1453 . . . . Μετὰ μίαν ὥραν
ὅλος ἐκεῖνος ὁ ναὸς ἦτο γυμνὸς καὶ ἔρημος τῶν
κοσμημάτων αὐτοῦ. Οἱ θόλοι τοῦ μεγαλειτέρου ναοῦ
τῆς Χριστιανοσύνης ἐπλήσθησαν ἐκ τῶν κοπετῶν,
τῶν θρήνων καὶ τῶν ὀλολυγμῶν τῶν δυστυχῶν
Χριστιανῶν, οἵτινες ἐγυμνώθησαν τῆς περιουσίας,
τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν. Ὁ ναὸς τῆς
Ἀγίας Σοφίας, ἀναβοᾷ ὁ Φραντζῆς, ὁ οὐράνιος θρό-
νος τῆς θείας δόξης, ὁ ἐπίγειος οὐρανὸς τῆς θείας
σοφίας, τὸ χερουδικὸν ὄχημα τοῦ δεσπότου τοῦ παν-
τός, τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Θεοῦ ἀνεγερθὲν τοῦτο θαῦ-
μα, κατέστη ὁ τόπος τῆς στυγερωτάτης ἐρημώσεως.

Ἡ βασιλις τῶν πόλεων κατηρημώθη «ἐγένετο
γυμνή, ἄφωνος μὴ ἔχουσα εἶδος οὐδὲ κάλλος».
Πάντες οἱ ἀποφυγόντες τὸν θάνατον ἐκρύβησαν εἰς
τὰς ὑπονόμους, εἰς τὰς ὁπὰς καὶ τὰ περίξ δάση
καὶ σπήλαια. Χριστὲ Βασιλεῦ! πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶ-
σαν χώραν Χριστιανῶν λύτρωσον ἀπὸ τοιαύτης
συμφορᾶς.

5. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Νά 'μουν πουλί νά πέταγα, νά 'μουν χελιδνάκι,
νάνέβαινα 'στῆς Βουργαριᾶς τὰ μαῖοα κορφοβούνια,
νᾶγνάντευα καὶ νᾶβλεπα τῆς Πόλης τὰ λιμάνια,
πῶς ἀρμενίζουν τᾶρμενα, πῶς βάζουν τὰ καράβια.
Ξῆντα καράβια τούρκικα κ' εἴκοσι δυὸ ρωμαῖκα. . .
Ἐνίκησαν τὰ τούρκικα τὰ λίγα τὰ ρωμαῖκα. . .

Μιά ρωμιοπούλα φώναξεν ἀπὸ γυαλένιο πύργο:
« Για ἔβγα, ἀφέντη βασιλιᾷ, καὶ ἀφέντη Κωνσταντῖνε,
» νὰ ἰδῆς τὴν Πόλη, πᾶναψε, πῶς καὶ νὰ τὰ μαναστήρια
» καὶ πῶς οἱ Τοῦρκοι σφάζουνε τοὺς Χριστιανοὺς 'ζὰν τὰ γίδια!
— » Καὶ πῶς νὰ βγῇ ὁ βασιλιᾶς κι' ὁ ἀφέντης Κων-
[σταντῖνος

ὁποῦ σκοτώθηκεν ἔχτες ταχιά μὲ τὴν αὐγούλα; »

6. ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ ΑΗΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΔΙΑ ΜΑΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ

Ψηλὰ ἔς τ'Ολύμπου τὴν κορφή, ἔς τοῦ Ἄι Λιᾶ τὴν ῥάχη
χρυσὸς δικέφαλος αἰτὸς καθόνταν ἔς τὸν προσήλιο
κρατῶντας μέσ' ἔς τὰ νύχια τοῦ κεφαλὶ ἀντρειωμένου.
Κι' ἐκεῖ πού μοιρολόγαγε καὶ τὸ γλυκοφιλοῦσε,
ἄλλος αἰτὸς ἐδιδάβαινε καὶ τὸν ρωτᾷ με πόνου:

— Καλὴ σου μέρα μπράτιμε!

— Καλῶς μοῦ τον τὸν βλάμη.

— Μπράτιμε, τίνος εἶν' αὐτὸ τὸ μαῦρο τὸ κεφάλι
πού το κρατᾷς ἔς τὰ νύχια σου, ἔᾶν νά 'ταν ἅγια κάρα,
καὶ το κρατᾷς περὶ λυγρὰ καὶ χύνεις μαύρα δάκρυα;
«Βλάμη μου, σά με ῥώτησες νά σοῦ το ἡμολογήσω:
Ἀντίπροχθες ἐδιδάβαινα τῆς Πόλης τὰ λιμάνια,
κι' εἶδα τὴν Πόλην τοῦρτακι, τὴν Πόλην σκλαβωμένην,
εἶδα τὴν Ἄι-Σοφίᾳ τῆσαι καὶ τοὺς Ἄι-Ἀποστόλους
καὶ τοῦ ὀικοῦ μας βασιλιᾶ κομμένο τὸ κεφάλι,
ἀποθαμένο κι' ἔρημο σὲ μὲν κολών' ἀπάνω
κι' οἱ Τοῦρκοι ἔπερναγαν ἔμπροστὰ καὶ το περιγελοῦσαν.
Σταμάτησα τὸ δρόμο μου καὶ σκίβω καὶ τ' ἀρπάζω,
νά μή μας τῶχουν τὰ σκυλλιά νά μάς το μαρτυρήσουν.
Θά το φυλάγω ἔᾶν αὐγὸ ἔστη μαύρη τὴ φωλιά μου,
κι' ὅταν περάσουν οἱ καιροὶ καὶ σφύσουνε τὰ χρόνια,
καὶ λάμπῃ ἡ μέρα ἡ ποθητὴ νά χριστιανέψῃ ἡ Πόλη,
ἔς τὴν θύρα τῆς Ἀγίας Σοφίας θὰ πάω νά το βάλω
νά ζωντανέψῃ φοβερό καὶ τὴν Τουρκιὰ νά διώξῃ».

7. Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψη ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιᾶς μας καβάλλα ἔς τᾶλογό του νὰ τοὺς ἐμποδίση. Ἦταν πλῆθος ἀρίφνητο ἡ Τουρκιά, χιλιάδες τὸν ἔβαλαν ἔς τὴ μέση, κ' ἐκεῖνος χτυποῦσε κ' ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τᾶλογό του κ' ἔπεσε κι' αὐτός. Κ' ἐκεῖ πού ἕνας Ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθί του νὰ χτυπήσῃ τὸν βασιλιᾶ, ἦρθε ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθιὰ ἔς τὴ γῆ κάτω κοντὰ ἔς τὴ Χρυσόπορτα. Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιᾶς καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νὰρθῇ πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ πού εἶναι ὁ βασιλιᾶς· γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα πού ξεύρουν πῶς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπῃ ὁ βασιλιᾶς γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ ἵπίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῇ ὁ ἄγγελος ἔς τὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ, καὶ θὰ τὸν δώσῃ ἔς τὸ χέρι πάλι τὸ σπαθί, πού εἶχε ἔς τὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῇ ὁ βασιλιᾶς καὶ θὰ μπῇ ἔς τὴν Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγῶντας μὲ τὰ φουσᾶτά του τοὺς Τούρκους, θὰ τοὺς διάξῃ ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιά.

8. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Όταν ὁ βασιλεὺς ἔστην Πόλῃ ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγία Σοφία, κανεῖς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο, ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιά φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέλυκε ἡ ἐκκλησία, ἔκει ποὺ ἔπαιρνε τάντιδερο ἀπὸ τοῦ πατριάρχῃ τὸ χέρι, ἔπεσε τάντιδερο χάμω. Σκύβει νὰ το πάρῃ, δὲν τὸ βρῖσκει. Όταν ἄξαφνα βλέπῃ μιὰ μέλισσα μὲ τ ἀντίδωρο ἔςτὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο, βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μέλισσα νὰ τα τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τάντιδερο. Καὶ ἄλλος κανεῖς δὲν τόβρε παρ' ἣ ὁ πρωτομάστορας, πού ἔξενά κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ ἔστην ἅγια τράπεζά της τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς. Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιὰ ἐπαρουσίασεν ὁ πρωτομάστορας ἔςτὸ βασιλέ καὶ ἴδια μ' αὐτὴ ἔκαμαν τὴν Ἀγία Σοφία.

9. Ο ΠΑΠΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ὥρα ποὺ μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι ἔς τὴν Ἀγία Σοφία δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ

παπᾶς ποὺ ἔκανε τὴν λειτουργίᾳ πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο, ἀνέβη ᾽ς τὰ κατηχούμενα, ἐμπήκε σὲ μία θύρα, κ' ἡ θύρα ἔκλεισε ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι ποὺ τὸν ἱκυνήγησαν, εἶδαν νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ἠῦραν ἐμπρὸς τῶν τοίχῳ· πολέμησαν νὰ τον χαλάσουν μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν μπόρεσαν. Ἐφεραν ὕστερα χτίστες κ' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτα. Προσκάλεσαν κατόπι ὅλους τοὺς χτίστες τῆς Πόλης, ἔβαλαν τὰ πάντα εἰς ἐνέργειαν νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνον τὸν τοῖχο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λωστούς, οὔτε μὲ δα τὰ σύνεργα δὲν μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖχο. Γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ νοῆξῃ ἡ θύρα μόνῃ τῆς, ὅταν ἐλθῇ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπᾶς νὰ τελειώσῃ τὴν λειτουργίᾳ ᾽ς τὴν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

10. Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Πέντε ἔξη χρόνια προτοῦ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο σεφέρι ἐφάνη ἀποπάνω ἀπὸ τὸ θόλο τῆς Ἁγιά Σοφιάς ἓνας φωτεινὸς σταυρός. Οἱ Τοῦρκοι κατετρόμαξαν κ' ἔκαμαν πολλὰ νὰ τον σβήσουν, μόν' δὲν μπόρεσαν. Αὐτὸ ἦταν σημεῖο φανερὸ ἀπὸ τὸ Θεό, πῶς θὰ γίνῃ πάλι δική μας ἡ Ἁγία Σοφία.

II. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη ἔβαλαν
 ῥεῖνα καράβι τὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγιά Σο-
 φιάς, νά τὴν πᾶν ἔστὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴ πέσῃ
 ἔστὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὁμως ἔστὴ θάλασ-
 σα τοῦ Μαρμαρᾶ ἀνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἁγία Τρά-
 πεζα βούλιαξε ἔστὸν πάτο. Ἐστὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ
 θάλασσα εἶνε λάδι, ὅση θαλσσοταραχὴ καὶ κύ-
 ματα κι' ἂν εἶναι γύρω. Καὶ το γνωρίζουν τὸ
 μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη πού εἶναι πάντα ἐ-
 κεῖ καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδίᾳ πού βγαίνει. Πολλοὶ μά-
 λιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἴδουν εἰς τὰ βάθη
 τῆς θαλάσσης. Ὅταν θὰ πάρωμε τὴν Πόλη, θὰ
 βρεθῇ καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα καὶ θὰ τὴν στήσουν
 ἔστὴν Ἀγιά Σοφιά, νὰ γένουν ῥεῖνὰ τὰ ἐγκαίνια.

12. ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΚΑΙ ΑΛΥΤΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝ

- Ὁ Ὀλυμπος κι' ὁ Κίσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλλώνουν,
 ποῖδ' ῥίχνει τὲς πολλὰς βροχές, ποῖδ' τὰ πολλὰ τὰ χιόνια.
 Ὁ Κίσαβος ῥίχνει βροχὰς κι' ὁ Ὀλυμπος τὰ χιόνια.
 Τῶνα παίνεται ἔστὰ σπαθιά καὶ τᾶλλο ἔς τὰ τουφέκια.
 — Μένα μὲ λένε Κίσαβο, τῆς Λάρισας καμάρι,
 » μὲ χαίρεται ὅλη ἡ Κονιαριά μὲ τᾶσπρα τὰ σαρίκια,
 » καὶ οἱ μπέτηδες οἱ Λαρσινοὶ μὲ τὰ γοργὰ τοὺς τάτια».

Γυρίζει τότε ὁ Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου :

- «Τί λὲς αὐτοῦ μὲν Κίσσαβε, κονιαροπατημένε,
 » πού σέ πατοῦν οἱ τούρκισσες μὲ τᾶσπρα τὰ γιάσμακλα;
 » Ἐγὼ εἰμ' ὁ γέρο Ὀλυμπος, ὁ κοσμοζακουσμένος,
 » πῶχῳ σαράντα δυὸ κορφὰς κι' ἀμέτρητες βρουσοῦλες
 » κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο, κάθε δένδρῳ καὶ κλέφτης,
 » καὶ ἑστὴν ψηλὴ μου τὴν κορφή, ἑστὸ Ἀτ-Ἡλιά τῇ ῥάχῃ
 » κουρνιαῖ κι' ἀντρεῖνύεται ἀητὸς μὲ δυὸ κεφάλια,
 » καὶ μέσ' ἑστὰ νύχια του κρατᾷ βασιλικὸ κεφάλι
 » καὶ κάθε ἡμέρα τὴν αὐγή, ἑστὸ κρούξιμο τοῦ ἡλιου
 » κοιτάει τὴν Ἀγιά Σοφιά καὶ χύνει μαύρα δάκρυα».

13. Η ΔΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ

«Τούτῳ τῷ ἔτει (1522) ἔδειξεν ὁ Θεὸς σημεῖον τοιόνδε ἐν τῇ τοῦ Κωνσταντίνου πόλει τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα. Τὸ μεσονύκτιον ἠγέρθησαν οἱ Τερβίσηδες καὶ ὑπῆγαν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ ἤκουσαν ψαλμωδίαν, καὶ εἶδον καὶ φῶς μέγα ἐν τῷ ναῷ, καὶ πλησιάσαντες εὗρον τὰς πύλας ἀνωγμένας καὶ φωνὰς ψαλμωδίας, τὸ Χριστὸς ἀνέστη. Καὶ ἀκούσαντες σπουδαίως ἔδοσαν γινῶσιν τοῦ ἀφεντός, ὅστις ἦλθε σωματικῶς καὶ ἄκουσεν καὶ εἶδεν ἐν ὀφθαλμοῖς, κελεύσας ἵνα ἀναβοῦν εἰς τὰ ἀνηχούμενα νὰ σκοπεύσουν μήποτε ἔστιν ἐξ ἀνθρώπων ἢ τοιαύτη ἐνέργεια. Καὶ εὐθὺς ἐξέλιπε καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ ψαλμωδία». (Ἐκ Χρονικοῦ συνδημόσιευθέντος μετὰ τοῦ Δούκα. 1834).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

14. ΧΡΗΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΤΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου (1424—49) ὁ σοφώτατος Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ὁ κατόπιν μετὰ τὴν ἄλωσιν πρῶτος πατριάρχης, ἐξήγησε καταλεπτῶς τὰ συμβολικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα εὗρέθησαν γραμμένα ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

«Τῇ πρώτῃ τῆς Ἰνδίκτου ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσμαήλ, ὁ καλούμενος Μωάμεθ μέλλει διὰ τὴν τροπώσῃ γένος τῶν Παλαιολόγων, τὴν Ἐπτάλοφον κρατήσει, ἔσθῃ ἐν βασιλεύσει, ἔθνη πάμπολλα κατάρξει καὶ τὰς Νήσους ἐρημώσει μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἰσραελίτῃνας πορθήσει τῇ ὁγδόῃ τῆς Ἰνδίκτου, Πελοπόννησον κατάρξει. Τῇ ἐνάτῃ τῆς Ἰνδίκτου εἰς τὰ βόρεια τὰ μέρη μέλλει διὰ τὴν στρατευσῇ. Τῇ δεκάτῃ τῆς Ἰνδίκτου τοὺς Δαλμάτους τροπώσει, πάλιν ἐπιστρέψει ἔτι χρόνον, τοῖς Δαλμάταις πόλεμον ἐγείρει μέγαν μερικὸν τε συντριβῆναι. Καὶ τὰ πλήθη καὶ τὰ φύλα συνοδῇ τῶν Ἑσπερίων διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὸν πόλεμον συνάψουν καὶ τὸν Ἰσμαήλ τροπώσουν. Τὸ ἀπόγονον αὐτοῦ βασιλεύσει ἑλαττον μικρὸν ὀλίγον. Τὸ δὲ ξανθὸν γένος ἅμα μετὰ τῶν Πρακτόρων ὄλων Ἰσμαήλ τροπώσουν, τὴν Ἐπτάλοφον ἐπάρουν μετὰ τῶν προνομίων. Τότε πόλεμον ἐγείρουν ἔμφυλον ἡγριωμένον μέχρι τῆς πεμπτιασῆς ὥρας· καὶ φωνὴ βοήσῃ τρίτον στήτε, στήτε μετὰ φόβου, σπεύσατε πολλὰ σπουδαίως· εἰς τὰ δεξιὰ τὰ μέρη ἄνδρα εὗρητε γενναῖον θαυμαστὸν καὶ ρωμαλεόν, τοῦτον ἔξετε Δεσπότην, φίλος γὰρ ἑμὸς ὑπάρχει· καὶ αὐτὸν παραλαβόντες θέλημα ἑμὸν πληροῦτε». (Δωροθέου Μονεμβασίας. β' ἐκδ. 1761).

ΤΕΛΟΣ